

JOSIP LISAC, Zadar

Stjepko Težak: „Ozaljski govor”, Hrvatski dijalektološki zbornik 5, Zagreb 1981, str. 203–428.

Mate Hraste u radu "O kanovačkom akcentu u Hrvatskoj", objavljenom u prvom broju Filologije 1957. godine, spominje studentsku diplomsku radnju Stjepka Težaka o idiomima na ozaljskom području, a autor monografije "Ozaljski govor", koja zapravo predstavlja prerađenu i proširenu doktorsku disertaciju, navodi da je govore svojom obradbom obuhvaćenih sela proučavao u toku posljednjih 30 godina. Činjenicu dugogodišnjeg studiranja analiziranih govora posebno ističem jer uglavnom iz nje proizlazi osnovna odlika te opsežne rasprave, a to je zaista intimno poznavanje jezičnih osobina Ozlja i okolice, iskorišteno zaista funkcionalno. Izvanredno je važno i veoma pouzdano istraživačevo zapisivanje podataka na terenu. Registrirajući i isprepletanje "novijih utjecaja sa starijim stanjem", taj je naš svestrani filolog nakon "Uvoda" prikazao glasovne, akcenatske, morfološke, sintaktičke, tvorbene i leksičke osobine govora na ozaljskom terenu, s time da je raspravljanje završio važnim poglavljem "O dijalekatskoj pripadnosti ozaljskoga govora". Navedeno je i desetak tekstovnih priloga.

Potpuno sam svjestan da je Težakova rasprava jedan od najopsežnijih i najboljih radova hrvatske dijalektologije i da su pouzdani podaci o govorima na ozaljskom području svima zainteresiranim odsad lako pristupačni. Pisana je ona privlačno i metodički darovito, a ovim bilježenjem većeg broja opazaka o nepreciznostima ili o problemima i prešućivanjem velikog broja značajnih rezultata niukoliko ne želim osporiti činjenicu da je ta rasprava

veliki dobitak za našu dijalektologiju.

Stjepko Težak idiome na istraživanom području zove ozaljskim govorom, međutim, termin "govor" očito ne smijemo identificirati s dobro poznatim terminom "mjesni govor", jer se radi o većem broju govora, koje autor zbog stanovitih razlika, osobito akcenatskih, dijeli u tri varijante, požunsku, podgrajsku i podbrešku. Dakle, "ozaljski govor" nije konkretan idiom, a nisu to niti tri spomenute varijante. Inače, iznoseći sustavno vrlo mnogo građe, Težak u odgovarajućoj mjeri vodi računa o različitostima među varijantama. Usporedba je ozaljskog materijala s dijelom ostale poznate građe dobrodošla i često uspješna.

Genezi govora na ozaljskom području poklonjeno je dosta pažnje, međutim, ne toliko da bismo to pitanje mogli smatrati riješenim. To, razumije se, uočava i autor: "(...) smatram da je za utvrđivanje podrijetla potrebna posebna rasprava u kojoj bi trebalo rekonstruirati ne samo dijakronijske jezične sustave ozaljskoga govora nego i sustave drugih govora relevantnih za utvrđivanje kajkavsko-čakavskih dodira u prošlosti." Pitanju koliko na tom terenu ima kajkavskih odnosno čakavskih osobina Stjepko se Težak često vraća, a osobito se razlike i zajedničke crte prema ostalim dijalekatskim tipovima daju u već spomenutom zaključnom poglavlju. Posebno raspravljajući o prikazivanju ozaljskoga terena na dijalektološkim kartama, autor naglašava da je "sasvim opravdano u novijim kartama Ozalj označen kao područje kajkavskoga dijalekta. Međutim, opis svih relevantnih jezičnih činjenica pokazat će da pri utvrđivanju dijalekatske pripadnosti ozaljskoga govora problem nije tako jednostavan i da se u preciznijem određivanju kajkavsko-čakavskih granica ne bi smjela mimoći prisutnost čakavskih crta u ovom danas kajkavskom govoru." Vodeći puno računa o jezičnoj realnosti na obrađenom terenu, Težak prihvaća mišljenje da se radi o čakavsko-kajkavskim govorima, dok neki drugi učenjaci, znajući da su dijalekti ipak apstrakcija, svrstavaju ozaljsko područje u prigorski dijalekt kajkavskoga narječja. Posebno se o tom pitanju raspravlja u bilješci 90 na str. 426-427: "Po prevlasti kajkavskih crta mogao bi se ozaljski govor nazvati kajkavsko-čakavskim. Ako pak prihvatimo tvrdnju Božidara Finke da

je kajkavsko-čakavskom govoru u osnovi kajkavsko narječje, a čakavsko-kajkavskomu čakavsko (Čakavsko narječje, "Čakavska rič", br. 1, Split 1971), problem se donekle komplicira. Treba utvrditi da li je tom govoru osnovica čakavska ili kajkavska u genetskom smislu. Uzimajući u obzir Brozovićeve Kartu predmigracionog rasporeda hrvatskosrpskih narječja (Standardni jezik, str. 154, Zagreb, 1970), mogli bismo opet ozaljski govor nazvati kajkavsko-čakavskim. Međutim, čakavski ostaci u tom govoru kao i u govorima koji se na nj nadovezuju i protežu sve do čiste čakavštine na jugozapadu čine vjerojatnijom tezu da je ovaj govor nekoć bio čakavski i da se u toku svog razvoja uslijed jakih adstratskih i superstratskih utjecaja pokajkavio. U prilog tomu govori i većina arhivske građe. Ako prihvatimo tu tezu, ozaljski bi govor valjalo nazivati čakavsko-kajkavskim unatoč njegovoj današnjoj jačoj kajkavskoj obilježnosti." Rekao bih da je u predmigracionom razdoblju Ozalj mogao biti kajkavski, zatim je slijedio priliv uglavnom čakavskoga stanovništva, a u posljednjim se stoljećima provodi pretežno kajkavizacija. Dakle, mislim da danas ne možemo govoriti o organskom razvoju ozaljske "predmigracione" kajkavštine.

Težakova rasprava sadrži zaista mnoštvo lijepih opažanja, npr. u obradbi komparacije pridjeva, u podrobnoj obradbi antroponima, poglavito u sintaksi, pri uočavanju stilskih osobina u govoru, a veoma detaljno obrađeno je akcenatsko stanje. Ipak, ukratko ćemo raspraviti i o obradbi akcenta. Autor spominje "nešto tromiji izgovor kratkosilaznog naglaska" (str. 240), međutim, primjere župnik, ün (213-214) i sl. ne obrađuje potanje. Doduše, mogle bi to biti i tiskarske greške, što je sigurno slučaj u primjerima koji nisu akcentuirani. Također treba spomenuti da Težak navodi kako su u superlativu po pravilu dva naglaska (str. 275), ali primjere kao zvŕzdica (228) ili Mirkêj (324) ne obrazlaže.

Povremeno se autor poziva na primjere iz starocrkvenoslavenskog jezika (str. 227, 228, 236 itd.), međutim, u ovakvim radovima očito treba uzimati u obzir prije svega praslavenski jezik.

Na 229. stranici autor spominje prave ekavce među hrvatskim kajkavcima, no kajkavci uglavnom uopće nisu ekavci.

Što se tiče promjene ę > e > i (230), mislim da barem za primjer srića treba pretpostaviti da je u nas dobiveno od s'brēt'a.

Na 231. str. oblik jašva izveden je od jelbha, no u praslavenskom stanje je bilo dubletno: (j)elbxa, || (j)elbša.

Na 216. str. navode se primjeri sa šwa u slogu s dugouzlaznim a ne s dugosilaznim akcentom, na 240. str. u 2. retku treba "dugouzlazni" promijeniti u "dugosilazni", dok se na 238. str. obrađuje gubljenje suglasnika u govornom lancu, a ne "gubljenje samoglasnika u govornom lancu". Na 378. str. (bilješka 80) treba navesti da je Josip Herman a ne Josip Hamm autor radnje "Prilog poznavanju leksičkog blaga u govoru Virja (Podravina)". Neobična je bilješka 41 na str. 220, gdje stoji da je ć mjesto č u nekim primjerima poznato "i u drugim čakavskim govorima, npr. u senjskom"; vidjeli smo, naime, da su govori na ozaljskom području pretežno kajkavski. Također napominjem da na 252. str. nema bilješke 65 ispod teksta, a citat iz Ivšićeve rasprave "Jezik Hrvata kajkavaca" (str. 249, bilješka 64) nije precizan.

Ilustrativni, veoma opsežni rječnik zauzima više od trećine radnje i predstavlja pravu dragocjenost. On je dobro organiziran, naime, riječi su grupirane "prema etimološkim kriterijima", te sadrži doista mnogo materijala. Posebno se treba osvrnuti na primjere u kojima se pojedini leksemi tumače kao "odlika šljive", "odlika jabuke", "odlika kruške", itd. Tako bismo npr. mogli reći da kôđk nije "odlika luka" ili da têpka nije "odlika kruške". Našlo bi se još nepreciznosti, vjerojatno npr. pri navođenju značenja glagola šundrāti.

Na kraju rada Stjepko Težak naveo je literaturu koja bi mogla biti i opširnija, a četiri karte zaista su izvanredno korisne.

Ipak, ove primjedbe ne mogu promijeniti ocjenu da Težakova radnja "Ozaljski govor" predstavlja veliko obogaćenje naše znanosti, a o širini autorovih interesa i o njegovoj velikoj produktivnosti svjedoči i opsežan rad "Dokle je kaj prodro na čakavsko područje?" (str. 169-200), tiskan također u 5. knjizi Hrvatskoga dijalektološkog zbornika.